

Nr 97.

Kungl. Maj:ts nådiga proposition till riksdagen med förslag till lag om ändrad lydelse av 9 § i lagen om val till riksdagen den 26 maj 1909; given Stockholms slott den 29 maj 1914.

Under återopande av bilagda i statsrådet förda protokoll vill Kungl. Maj:t härmed föreslå riksdagen att antaga härvid fogade förslag till lag om ändrad lydelse av 9 § i lagen om val till riksdagen den 26 maj 1909.

Kungl. Maj:t förbliver riksdagen med all kungl. nåd och ynnest städse välbevågen.

Under Hans Maj:ts

Min allernådigste Konungs och Herres frånvaro:

GUSTAF ADOLF.

Berndt Hasselrot.

Förslag

till

Lag om ändrad lydelse av 9 § i lagen om val till riksdagen den 26 maj 1909.

Häriigenom förordnas, att 9 § i lagen om val till riksdagen den 26 maj 1909 skall erhålla följande ändrade lydelse:

Där någon, som blivit vald till riksdagsman, vid valtillfället avsäger sig uppdraget, skall valförrättaren genast företaga ny röstsammanräkning inom den valsedelgrupp, för vilken den avgångne blivit vald. Blev den avgångne vald för flera grupper, skall sammanräkningen ske inom den grupp, från vilken plats först tilldelats honom.

Vid den nya sammanräkningen tages hänsyn blott till de valsedlar, vilka upptaga den avgångnes namn för själva riksdagsmannavalet. Varje valsedel gäller såsom hel röst, och röstvärdet skall tillgodoräknas den av de förut ej valde, vilkens namn står främst på sedeln.

Den, som erhållit högsta röstetalet, är vald i den avgångnes ställe.

Skulle jämväl sålunda utsedd riksdagsman vid valtillfället avsäga sig uppdraget, förfares på enahanda sätt; och skall vid den nya röstsammanräkningen såsom förut hänsyn tagas blott till de valsedlar, vilka upptaga den först avgångnes namn för själva riksdagsmannavalet.

Denna lag träder i kraft den 1 september 1914. Skall efter nämnda dag ske ny röstsammanräkning jämlikt 14 eller 67 § i lagen om val till riksdagen för utseende av riksdagsman i stället för någon, som före samma dag blivit vald, varde den röstsammanräkning verkställd enligt de i nu gällande lag stadgade grunder.

*Utdrag av protokollet över justitiedepartementsärenden, hållet inför
Hans Kungl. Höghet Kronprinsen-Regenten i statsrådet
å Stockholms slott den 29 maj 1914.*

Närvarande:

Hans excellens herr statsministern HAMMARSKJÖLD,
Hans excellens herr ministern för utrikes ärendena WALLENBERG,
Statsråden: HASSELROT,
VON SYDOW,
friherre BECK-FRIIS,
STENBERG,
LINNÉR,
MÖRCKE,
VENNERSTEN,
WESTMAN,
BROSTRÖM.

Chefen för justitiedepartementet statsrådet Hasselrot anförde:

»I skrivelse den 20 maj 1911 anhöll riksdagen, att Kungl. Maj:t på grundvalen av de erfarenheter, som av hittills förrättade val vunnits eller möjligen kunde av 1911 års val vinnas, täcktes låta utreda, på vilket sätt de brister, som visat sig vidlåda den nu tillämpade proportionella valmetoden, kunde avhjälpas, och till riksdagen inkomma med det förslag, vartill denna utredning kunde giva anledning. Sedan Kungl. Maj:t med anledning härav bemyndigat chefen för justitiedepartementet att tillkalla sakkunniga personer att inom departementet biträda med verkställande av utredning och avgivande av förslag rörande de ändringar i gällande bestämmelser om den proportionella valmetoden, som, utan rubbande av grunderna för metoden, vore ägnade att på lämpligaste sätt avhjälpa de brister, varav den i tillämpningen befunnits lida, kallade

departementschefen bankofullmäktigen Sixten von Friesen, professorn Ivar Bendixson och direktören för Allmänna liffförsäkringsbolaget E. Phragmén att biträda vid nämnda arbete, vari byråchefen för lagärenden i departementet G. Appelberg jämväl skulle deltaga. De kommitterade avgåvo den 3 december 1913 betänkande i ämnet jämte förslag till lagändringar. Häröver infortrade utlåtanden hava sedermera inkommit från överståthållarämbetet och Konungens befallningshavande i länen.

Beträffande reglerna i nuvarande metod om valsedlarnas uppdelning efter partibeteckning och om fördelningen av platserna mellan parti-grupperna hava kommitterade, med hänvisning jämväl till omfattningen av sitt uppdrag, ej funnit anledning föreslå någon ändring. Däremot innefattar deras förslag ett upphävande av bestämmelserna om den s. k. fria gruppen, så att utsättande av partibeteckning skulle hädanefter bliva obligatoriskt.

I fråga om den del av metoden, som rör fördelningen av platserna inom partierna, hava kommitterade framhållit, att den viktigaste anmärkningen emot gällande metod vore den att, då den s. k. rangordningsregeln ej komme till användning, metoden ofta förauledde att en kandidat, som ett antal valmän inom partiet önskade se vald framför en annan, bleve övervunnen av denne senare på grund huvudsakligen av dessa valmäns röster, med andra ord att dekapitering i detta ords vidsträcktare bemärkelse inträdde. I viss mån, mena de kommitterade, skulle dylika resultat hava vid de förrättade valen kunnat undvikas, om valmännen förskaffat sig bättre insikt i metoden och iakttagit mera omsorg vid avfattandet av valsedlarna; och kunde det därför ifrågasättas, huruvida man icke borde låta metoden verka ännu någon tid, för att vinna erfarenhet, om icke vid fortsatt tillämpning av metoden och då valmännen alltså bleve mera förtrogna med densamma, resultaten skulle bliva väsentligen bättre.

Sedan kommitterade därefter till granskning upptagit åtskilliga till metodens förbättrande i berörda hänseende framställda förslag samt undersökt andra utvägar för vinnande av detta syfte, hava kommitterade slutat med att förorda ett system med genomförd rangordning mellan namnen å varje valsedel och med tillämpning i övrigt av en metod, som tidigare föreslagits av direktören Phragmén. Kommitterade hava emellertid under framhållande av metodens i viss mån komplicerade beskaffenhet uttalat att de endast med tvekan beslutat föreslå metoden till antagande; och två av de kommitterade hava i särskilt yttrande vidare betonat sina betänkligheter mot metoden ur nu angivna synpunkt samt alternativt föreslagit en mindre omfattande omläggning av den nuvarande metoden.

Av de hörda myndigheterna har omkring halva antalet tillstyrkt kommitterades förslag eller förklarat sig ej hava något att erinra mot detsamma antagande, under det att de övriga mer eller mindre bestämt avstyrkt förslaget.

Under den korta tid jag innehaft befattningen såsom chef för justitiedepartementet har jag av andra trängande och viktiga lagstiftningsfrågor varit hindrad att ägna förevarande synnerligen svårlösta fråga det övervägande, som erfordras för att kunna bilda mig ett bestämt omdöme om lämpligaste sättet för densamma lösande. Med hänsyn härtill och då meningarna i ämnet såväl bland kommitterade själva som bland de i saken hörda myndigheterna varit så delade som av det anförda framgår, har jag ansett frågan om upptagande av kommitterades förslag böra tills vidare anstå. Tilläggas må, att, även om förslag i ämnet i överensstämmelse med det av kommitterade upprättade framlades och antoges vid denna riksdag, tiden för den blivande lagens ikraftträdande icke lämpligen skulle kunna sättas så tidigt, att den nya metoden bleve tillämpad vid de allmänna valen till andra kammaren instundande september. Hänsyn såväl till valmännen som valförrättarna göra det nämligen nödigt att mellan lagens antagande och dess ikraftträdande låta så lång tid förflyta, att vederbörande hinna sätta sig fullt in i den nya metoden och dess verkningssätt.

Om jag alltså nu ej är beredd att tillstyrka framläggande av förslag i huvudfrågan, anser jag däremot beträffande sättet för utseende av efterträdare förslag till ändringar i vallagen böra till innevarande riksdag framställas.

Bestämmelserna om val av suppleanter och efterträdare eller, såsom de med gemensam benämning kunna kallas, ersättarvalen hava i våra lagar icke erhållit enhetlig gestaltning. I fråga om valen till riksdagens utskott samt om de val till utskott etc. inom landsting och stadsfullmäktige, som äro proportionella, gäller, att sedan valen av ordinarie ledamöter verkstälts, anställas särskilt val för utseende av suppleanter enligt enahanda regler, som gälla om de förra. De särskilda suppleanterna utses sålunda ej närmast för att ersätta någon viss ordinarie ledamot utan hava att inträda till tjänstgöring i den tur, i hvilken de inom sitt parti erhållit plats i ordningen, därvid naturligtvis i första hand suppleanter från det parti, den ordinarie tillhör, skola inkallas.

Denna ordning kan av flera skäl ej lämpligen användas vid andra val, exempelvis riksdagsmannaval, landstingsmannaval etc., utan gäller därvidlag, att ersättare utses genom samma val som de ordinarie representanterna. Före den 13 juni 1913 gällde vid alla dessa val att val-

sedel skulle för utseende av ersättare tillgodoräknas samtliga de namn, som utom de förut valdas stodo uppförda å valsedeln. Namnens ordning å valsedeln tillades ingen betydelse. De missförhållanden, som härav uppstodo, föranledde chefen för civildepartementet att i början av år 1913 anmoda förutnämnda kommitterade att avgiva särskilt yttrande rörande lämpligaste sättet för avhjälpande av de brister i fråga om val till suppleanter till landstingsmän samt av efterträdare till stadsfullmäktige, varmed gällande proportionella metod måste anses behäftad, utan att ändring vidtoges i valmetoden i övrigt. I anledning härav avgåvo kommitterade särskilt yttrande, vilket torde få här intagas:

I fråga om nu nämnda val liksom om valen av efterträdare till riksdagsman gäller för närvarande, att vid sammanräkningen för dessa val hänsyn endast tages till de valsedlar, som upptaga den ordinarie riksdagsmannens, landstingsmannens etc. namn för huvudvalet; att valsedel beräknas äga sitt ursprungliga röstvärde, och att detta tillgodoräknas alla förut ej valda, vilkas namn förekomma å sedeln; samt att den, som erhåller högsta rösttalet, blir vald.

Av erfarenheten från redan förrättade val framgår, att valmännen i regel ej visa något större intresse för valen till suppleanter eller efterträdare. Ofta använda sig alla valmännen av den inom vederbörande parti uppgjorda listan oförändrad, och då måste för avgörande lottning tillgripas. Då olikhet i rösttal ägt rum, har den oftast varit synnerligen liten, vadan avgörandet berott av ett fåtals vilja eller intresse. Enligt den företagna undersökningen rörande 1910 års landstingsmannaval tillsattes sålunda av de 955 suppleantplatserna å landsbygden 271 medelst lottning och 423 med en skillnad i rösttal av högst 40 röster mellan den valde och den honom i rösttal närmaste. I viss mån torde det nu antyda förhållandet vara föränlett av den missuppfattning, att ifråga om suppleant- och efterträdarvalen rangordningen liksom vid huvudvalen spelar en viss roll.

Om än de nu angivna missförhållandena i fråga om dessa val, såsom redan antytts, till viss grad bero därav, att valmännen ej förstå eller intressera sig för att riktigt begagna den nu gällande metoden, kan å andra sidan ej förnekas, att det måste betecknas såsom en verklig olägenhet, att valmännen ej äga möjlighet att uttrycka, vem de i första rummet önska vald till suppleant eller efterträdare.

Till avhjälpande härav ligger då närmast till hands att även vid ersättarevalen låta namnens ordning å valsedlarna inverka, det vill säga medräkna å varje valsedel endast det namn, som av de förut ej valda står främst. Enligt vår mening låter detta sig också utan vidare väl göra. De anmärkningar, som i fråga om huvudvalen kunna göras gällande mot ett fullständigt genomförande av rangordningsprincipen under bibehållande av gällande reduktionsmetod, äga ej giltighet här, där fråga ju icke är om utdelning av flera mandat. En förändring av bestämmelserna om suppleant- och efterträdarevalen i enlighet härmed föreslogs i motion till 1912 års riksdag av herr Petersson i Lidingö villastad.

Ett annat sätt för anordnande av dessa val med användande jämväl av rangordningsprincipen föreslogs i motion till samma riksdag av herr Nilsson i Örebro. Enligt detta förslag skulle man vid ersättareval företaga en ny sammanräkning enligt samma grunder som ifråga om huvudvalet gälla och därvid betrakta den avgångnes

namn såsom obefintligt. Meningen synes vara, att den nya sammanräkningen skulle företagas icke endast inom den samling sedlar, som upptager den avgångnes namn, utan inom hela gruppen. Förslaget har sin särskilda betydelse och torde utöva en viss större rättvisa för det fall, att den avgångne fått röster från två särskilda fraktioner inom partiet, av vilka den större på grund av reduktionsregelns verkan bidragit i mindre mån till hans val än den mindre fraktionen.

Ännu ett tredje sätt att anordna ersättarevalen har offentligen föreslagits, nämligen att låta efterträdare och suppleant utses icke närmast för att ersätta någon viss ordinarie utan för hela partiet, såsom förste, andre etc. ersättare. Otvivelaktigt är, att en sådan anordning skulle innebära åtskilliga fördelar, särskilt genom att bringa större reda i hithörande regler.

Mot de båda sistnämnda förslagen är emellertid särskilt att anmärka, att enligt desamma lätteligen kan inträffa, att en ordinarie, som valts för en viss fraktion inom partigruppen, blir ersatt genom en person, utsedd från en annan fraktion, som röstat under samma partibeteckning, och torde fördenskull med den frihet ifråga om partibeteckningens användande, som gällande metod innebär, det näppeligen vara med denna förenligt att övergiva nuvarande regeln om att vid ersättareval hänsyn skall tagas endast till sedlar, innehållande den ordinaries namn.

I fråga om det tredje av de nu berörda förslagen är vidare att märka, att det innebär en betydande omkastning av nuvarande systemet och skulle medföra omarbetning helt och hållet av reglerna rörande ersättarevalen.

Med hänsyn till det sagda anse vi oss vid den partiella reform, varom nu är fråga, böra förorda antagande av det först upptagna förslaget såsom innebärande minsta avvikelse från vad nu gäller och utgörande enligt vår mening en naturlig konsekvens av den ändring i det genom 1907 års proposition framlagda förslaget, vilken av konstitutionsutskottet vidtogs genom införande av den nuvarande rangordningsregeln i fråga om huvudvalen.

Det har ifrågasatts, huruvida icke med fasthållande i huvudsak av nu nämnda synpunkter lämpligt vore att stadga sådan uppställning av valsedlarna, att endast de namn, som stode under strecket, finge tagas i betraktande vid ersättarevalen, vadan, om man ville, att ovan strecket förekommande namn skulle eventuellt komma i betraktande vid ersättarevalen, dessa namn skulle upprepas under strecket. Vid övervägande av skälen för och emot en sådan anordning hava vi stannat vid att förorda, att frågan om ändring av bestämmelserna i denna riktning i alla händelser ej nu upptages, då en dylik ändring, formellt sett, måste anses innebära en så betydande avvikelse från nuvarande stadganden, att den först i samband med lösningen av andra frågor rörande den proportionella valmetoden bör upptagas till avgörande.

De lagändringar, som vi alltså anse oss böra förorda, synas lämpligen kunna ske sålunda, att i 8 § av förordningen om landsting den 21 mars 1862 samt motsvarande stadganden i övriga ifrågavarande författningar orden »alla förut ej valda, vilkas namn förekomma å sedeln» utbytas mot »den av de förut ej valda, vilkens namn står främst å sedeln».

I enlighet med denna kommitterades tillstyrkan upptogs i de förslag till ändringar i kommunallagarna, som genom proposition nr 185 förelades 1913 års riksdag, jämväl ändringar i nu förevarande avseende. Sedan riksdagen godtagit förslagen i denna del samt de antagna lagarna

av Kungl. Maj:t utfärdats den 13 juni 1913, gäller alltså för samtliga kommunala val rangordningsprincipen i fråga om utseende av ersättare.

Anledningen varför ej samtidigt enahanda ändring vidtogs i vallagen torde hava varit den, att man utgick från att till 1914 års riksdag och sålunda i allt fall före de allmänna valen till andra kammaren samma år skulle hinna framläggas förslag angående den proportionella metodens förbättrande i frågans hela vidd. Då nu enligt vad jag ovan anfört detta icke blir förhållandet, men det synes angeläget att icke vidare dröja med ändring av vallagen i förevarande avseende till överensstämmelse med de i kommunallagarna upptagna bestämmelserna rörande ersättarval, har jag ansett förslag till dylik ändring i vallagen böra föreläggas innevarande riksdag.

Något föregripande av en mera ingående reform torde icke kunna anses ske härigenom lika litet som genom lagändringarna 1913. Att rangordningsprincipen bör införas för ersättarvalen har från intet håll bestritts. Frågan är endast huruvida ej härutöver ytterligare ändringar i reglerna för dessa val böra göras. Men denna fråga är tydligen av beskaffenhet att lämpligen böra upptagas först i samband med frågan om omläggning av metoden i övrigt.

Att märka är för övrigt, att kommitterade med sitt i betänkandet upptagna förslag till förändrad metod i fråga om huvudvalen förenat regler angående ersättarvalen av i huvudsak enahanda innehåll, som genom lagändringarna 1913 givits bestämmelserna härutinnan i kommunallagarna. Kommitterade hava medgivit att den föreslagna metoden i denna del icke är i allo tillfredsställande. De hava likväl ansett sig böra stanna vid den ändring, som där föreslagits, under framhållande i huvudsak av enahanda synpunkter, som framförts i det ovan intagna yttrandet, särskilt önskvärheten att undvika onödig komplikation av metoden.

I enlighet med vad jag nu anfört har jag låtit inom justitiedepartementet utarbета förslag till lag om ändrad lydelse av 9 § i lagen om val till riksdagen den 26 maj 1909.

Då i fråga om utseende av efterträdare till riksdagsman, som valts innan de nya bestämmelserna hunnit träda i kraft, äldre regler synas böra gälla, har en övergångsbestämmelse av sådant innehåll tillagts förslaget.

Det ovan omnämnda betänkandet torde böra i erforderligt antal exemplar tillställas lagutskottet samt på begäran tillhandahållas riksdagens ledamöter genom kamrarnas sekreterare.»

Sedan föredraganden uppläst omförmälda förslag, hemställde han

att detsamma måtte genom proposition föreläggas riksdagen till antagande.

Till denna av statsrådets övriga ledamöter biträdda hemställen täcktes Hans Kungl. Höghet Kronprinsen-Regenten lämna bifall; och skulle till riksdagen avlätas proposition av den lydelse bilaga vid detta protokoll utvisar.

Ur protokollet:

Gunnar Fogelmarck.
